Νίκος Σιδέρης

Τα παιδιά δεν θέλουν ψυχολόγο. Γονείς θέλουν!

Εμπιστευτική επιστολή σε γονείς που σκέφτονται

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Περιεχόμενα

Πρόλογος 13

I. Η έκπληξη μπροστά στο προφανές 15

II. Μπρος στην ασύμμετρη πραγματικότητα 35

III. Παιχνίδια εξουσίας ή παιχνίδια με κανόνες; 49

IV. Μη φοβάσαι να είσαι γονιός 77

V. Κοντά και λίγο πιο ψηλά! 107
Τρεις εσφαλμένες στάσεις του γονιού 110
Οι τέσσαρες αρετές του γονιού 116
Κοντά και λίγο πιο ψηλά! 126
Γένοι' οίος εσσί 134

Ι

Η έκπληξη μπροστά στο προφανές

«Τα παιδιά δεν θέλουν ψυχολόγο. Γονείς θέλουν!»

Στην αρχή ακούνε σαστισμένοι και με κοιτάνε με μάτια σαν χαμένα, σαν να μην πιστεύουν ό,τι άκουσαν. Ύστερα, στρέφουν λίγο κεφαλή και βλέμμα, αμίλητοι: Κάποιοι διακόπτες μέσα στο μυαλό τους αλλάζουν θέση. Κάτι άκουσαν, είναι φανερό. Μετά, με κοιτάνε ξανά στα μάτια για λίγο. Και έπειτα, μ' ένα χαμόγελο ολοκληρωτικό, μου λένε κάτι σαν «ευχαριστώ» και ανασηκώνουν τον κορμό ή πισωπατάνε λιγάκι, με το βλέμμα τους πάντα καρφωμένο στο πρόσωπό μου. Αναγνωρίζουν κάτι κρίσιμα δικό τους που τους διέφευγε – τους αποκαλύπτεται μια πτυχή του κόσμου που φαινόταν χαμένη στην ομίχλη. Είναι σε θέση και να δουν, και να αισθανθούν, και ν' αναλάβουν τη λυτρωτική ευθύνη που τους αναλογεί, με σεβασμό και με αγαλλίαση.

Τη σκηνή αυτή την έχω ζήσει δεκάδες πια φορές τα τελευταία χρόνια. Κάποιες απ' αυτές στο ιατρείο μου, όπου τόσοι άνθρωποι έρχονται να καταθέσουν τον πόνο τους και την απορία τους. Τις περισσότερες φορές, ωστόσο, σε σεμινάρια ή διαλέξεις με θέμα είτε την εφηβεία ή γενικότερα το παιδί, είτε ακόμη και κάτι από πρώτη ματιά άσχετο μ' αυτά, όπως η τέχνη του ζην, η κατάθλιψη, το άγχος...

Πρόκειται και πάλι για ανθρώπους οι οποίοι, μέσα από τα όσα άκουσαν για το θέμα, αισθάνονται ότι *υπάρχει απάντηση*

στο ερώτημά τους. Ότι κάποιος ξέρει την απάντηση στο ερώτημα που τους παιδεύει. Και ζητούν να τη μάθουν κι εκείνοι.

Έρχονται λοιπόν και με ρωτάνε, με λόγια και τρόπο σχεδόν στερεότυπο, το ίδιο: «Να σας φέρω το παιδί μου να το δείτε; Έχουμε προβλήματα...». Τους ακούω πάντα προσεκτικά, με υπομονή και σεβασμό, καθώς μου λένε, με τον τρόπο του καθένας, ποια είναι τα προβλήματα, την αμηχανία τους, το ότι έχουν δοκιμάσει αυτό ή εκείνο. Τους απαντώ λέγοντας λίγα πράγματα σχετικά με τα όσα μου εξέθεσαν. Και ύστερα, εννιά φορές στις δέκα, αυτή την κουβέντα: *Τα παιδιά δεν θέλουν ψυχολόγο. Γονείς θέλουν!*

> Δεν θα ξεχάσω ποτέ την αντίδραση μιας μητέρας στην Κέρκυρα. Είχα πάει εκεί να συζητήσω με τα παιδιά ενός λυκείου και, την άλλη μέρα, με γονείς και γενικά ενήλικες (καθηγητές και άλλους) για το θέμα *Εφηβεία και οικογένεια.* Πήρε τον λόγο από την αίθουσα, είπε σχηματικά το πρόβλημά της και ύστερα με ρώτησε: «Μήπως πρέπει να τον πάω σε ψυχολόγο;». Της απάντησα λοιπόν όπως είπαμε: «Τα παιδιά δεν θέλουν ψυχολόγο. Γονείς θέλουν!». Και η αντίδρασή της, όλο απορία: «Και πώς να γίνουμε *τώρα* γονείς;».

Το τι απάντησα στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν έχει ιδιαίτερη σημασία εδώ. Το σπουδαιότερο είναι ότι η κουβέντα της, η απορία της και η αντίδρασή της συνοψίζουν την καρδιά του θέματος: Πράγματι, τα παιδιά θέλουν γονείς. Συ-

χνότατα όμως οι γονείς, για λόγους και δικούς τους και κοινωνικούς, δεν στάθηκαν, για πολύ καιρό ή σε κάποια κρίσιμη στιγμή, στη θέση του γονιού. Δεν εκπλήρωσαν επαρκώς τη λειτουργία του γονιού. Στο κενό που προέκυψε φύτρωσαν ζιζάνια και δυσλειτουργίες, που συχνά έχουν σαν πυρήνα τους το ότι το παιδί το ίδιο κλήθηκε να αναλάβει τα ηνία της κατάστασης, να βρει απαντήσεις και λύσεις και να κανονίσει εκείνο –ένα παιδί!– τι θα γίνει στο σπίτι: είτε το πώς θα λειτουργήσουν οι γονείς του απέναντί του, είτε και –ακόμη πιο παράδοξα– πώς θα λειτουργήσει όλη η οικογένεια. Από το αν θα πάνε κάπου μέχρι τι ώρα και με ποιον τρόπο θα γίνει το τάδε πράγμα, κι από το πώς θα φέρονται ο ένας στον άλλον μέχρι το αν έχει δίκιο ο ένας ή ο άλλος γονιός σε ένα θέμα που τους φέρνει σε αντίθεση – ακόμη και πως θα είναι η σχέση των γονιών του...

Έχω ακούσει τόσες ιστορίες: Να κανονίζει το παιδί αν, πού, πότε και με ποιους θα πάει διακοπές η οικογένεια. Να κρίνει το παιδί αν ο ένας γονιός μίλησε σωστά στον άλλο. Να αποφασίζει το παιδί αν και πού θα αγοράσουν ένα νέο σπίτι. Να βρίζει το παιδί ή και να χτυπά τη μητέρα του, και οι γονείς να μην το βάζουν στη θέση του «επειδή το παιδί μπορεί να αισθανθεί αδικημένο ή πληγωμένο»... ή «επειδή και η μητέρα του του μίλησε άσχημα!»... Μέχρι την πιο γλαφυρή σκηνή, η οποία δείχνει όλον τον παραλογισμό που βασιλεύει όταν σε μια οικογένεια *γονείς και παιδιά δεν είναι στη θέση τους:*

Μου τηλεφωνεί αργά το απόγευμα, πριν χρόνια, μια κυρία, φανερά αναστατωμένη και χαμένη, και μου ζητά να τη δεχτώ κατεπειγόντως επειδή αντιμετωπίζει σοβαρότατη κρίση στο σπίτι της και χρειάζεται άμεση βοήθεια για την αντιμετώπισή της. Αισθάνομαι ότι όντως κάτι έχει τελείως ξεφύγει από τον έλεγχο και μπορεί να συμβεί κάτι απρόβλεπτο. Τη δέχομαι λοιπόν αργά το βράδυ. Ευγενέστατη, ευφυής, μορφωμένη, γύρω στα σαράντα. Μου περιγράφει την κατάσταση κρίσης: Ο σύζυγός της λείπει σε ταξίδι και η ίδια ήρθε σε οξεία σύγκρουση με τη δεκατετράχρονη κόρη της. Κουβέντες, νεύρα, αδιέξοδο στη συνεννόηση... «Κι εγώ σηκώθηκα και έφυγα απ' το σπίτι. Και τώρα δεν ξέρω πού να πάω και τι να κάνω, πώς να περάσω τη νύχτα...»

Χρειάστηκε αρκετή ώρα συζήτησης για να μαζευτεί το χύμα της κατάστασης, να ξεθυμάνει και να ηρεμήσει κάπως εκείνη η μητέρα. Και να μπορέσει τελικά ν' αντιληφθεί ότι, σε οποιαδήποτε κατάσταση κρίσης και σύγκρουσης μ' έναν έφηβο, ο γονιός δεν έχει το δικαίωμα «να σηκωθεί να φύγει από το σπίτι». Ότι, αντίθετα, έχει την υποχρέωση να μην επιτρέψει να γεννηθεί η παραμικρή αμφιβολία και υπόνοια στο μυαλό του παιδιού ότι ο γονιός δεν είναι σε θέση –δεν ξέρει, δεν μπορεί, δεν θέλει... – να υπερασπίσει και να επιβάλει, στην ανάγκη, το στοιχειωδέστερο αλλά και ουσιαστικότερο θεμέλιο της οικογενειακής ζωής: *Σ' αυτό το σπίτι είμαστε και ζούμε σαν οικογένεια. Εμείς οι γονείς είμαστε οι εγγυητές, και οι ρυθμι-*

στές, και οι φύλακες του οικογενειακού πλαισίου. Ποτέ και σε καμιά περίπτωση δεν θα υπεκφύγουμε απ' αυτή τη θέση και ευθύνη – όποια κι αν είναι τα ζόρια και οι αντιξοότητες. Γιατί, αν ο γονιός φύγει από τη θέση του γονιού, το σπίτι μένει ακέφαλο, ακυβέρνητο. Και, οπωσδήποτε, δεν είναι μέσα στις υποχρεώσεις ούτε στις δυνατότητες ενός παιδιού να κυβερνήσει ένα σπίτι. Οριακά, μάλιστα, αν κάποιος έχει τη δυνατότητα να πει «Θα φύγω από το σπίτι», αυτός ο κάποιος είναι μόνο το παιδί – ποτέ οι γονείς του. Αν ο γονιός φύγει από το σπίτι γιατί ζορίστηκε με το παιδί του, τότε η οικογένεια παραπαίει και θα σωριαστεί. Και τα ερείπια θα τους πλακώσουν όλους.

Η μητέρα εκείνη αντιλήφθηκε λοιπόν ότι η θέση του γονιού είναι στο σπίτι και ότι κανένας και για κανένα λόγο δεν έχει το δικαίωμα να τον εκτοπίσει αποκεί. Ότι δεν κάνει το παιδί κάποιον γονιό του, αλλά οι γονείς ένα παιδί παιδί τους. *Για να είσαι γονιός, δεν προϋποτίθεται η έγκριση του παιδιού* – ούτε η διανοητική, ούτε η συναισθηματική. Ούτε να επικυρώνει το παιδί την ιδιότητα του γονιού, ούτε να κρέμεται ο γονιός από την αποδοχή του παιδιού του για να είναι στη θέση του γονιού. *Και η ιδιότητα του γονιού και η ιδιότητα του παιδιού δεν είναι καρπός συμφωνίας των δύο μερών.* Την ορίζουν και την αποδίδουν κανόνες που θεμελιώνουν τον κοινωνικό δεσμό, θεσμοί ανεξάρτητοι από τη βούληση και εκείνου που έχει την ιδιότητα του γονιού και εκείνου που έχει την ιδιότητα του παιδιού. Η ιδιότητα αυτή είναι πάγια και ανέκκλητη, μη διαπραγματεύσιμη: Δεν μπορείς να την έχεις (να είσαι γονιός) Τρίτη-Πέμπτη-Σάββατο και να μην

την έχεις Δευτέρα-Τετάρτη-Παρασκευή (Κυριακή αργία...). Ακόμη κι αν, σε κάποιες ακραίες περιπτώσεις, η κοινωνία θα μπορούσε να προβλέπει το ισοδύναμο του «διαζυγίου» μεταξύ γονιού-παιδιού, και πάλι για να γίνει κάτι τέτοιο, δεν αρκεί να υφίσταται αντιπαράθεση των δύο μερών ή μονομερής απόφαση. Μόνο η κοινωνία –ένας θεσμικός τρίτος– έχει αυτή την αρμοδιότητα, σύμφωνα με τις προβλέψεις του νόμου. Όπως έχει και τη νόμιμη εξουσία να αφαιρέσει την επιμέλεια ενός ανηλίκου από έναν ανίκανο γονιό – πάντα για να την αναθέσει σε κάποιον άλλον, όχι αφήνοντας ένα παιδί στο πουθενά. Και πάλι, *η ιδιότητα* του γονιού δεν καταργείται – τροποποιούνται μόνο, από μια στιγμή και πέρα, το νομικό της πλαίσιο και αντίκρισμα.

Αρκετά συχνά, σε ώρες έντασης και σύγκρουσης, κάποια παιδιά γυρνούν και λένε στους γονείς τους, με τρόπο επιθετικά προκλητικό: «Δεν με ρωτήσατε αν ήθελα να γεννηθώ!» (σε διάφορες παραλλαγές, φυσικά: «Εσείς το αποφασίσατε, όχι εγώ», «Για σας με γεννήσατε, όχι για μένα»...). Είναι φανερό εδώ ότι το παιδί εκδραματίζει, όπως λέμε, μια *φαντασίωση αυτογένεσης*, ότι θα ήθελε να υπάρχει πριν υπάρξει, ώστε να επιλέξει πώς να είναι – προφανώς, αποφεύγοντας πολλά από την κοινή μοίρα των ανθρώπων και γενικά από την ανθρώπινη κατάσταση. Ας σημειωθεί ότι τέτοιες φαντασιώσεις αυτογένεσης, όπως και η τυπική παραλλαγή τους «Εγώ γέννησα τους γονείς μου», έχουν κυρίαρχη θέση στην ψυχική συγκρότηση σε περι-

πτώσεις μεγαλομανιακής παθολογίας, καθώς και σε κάποιους καρκινοπαθείς· σαν να λέμε, σε περιπτώσεις όπου λίγο ή πολύ «τρελαίνεται» το μυαλό ή το σώμα...Γι' αυτό και είναι μάλλον επιζήμιο, ένας γονιός να υποχωρεί στην πίεση τέτοιων φαντασιώσεων.

Προφανώς, σ' αυτή τη φαντασιωσική πρόκληση οι γονείς δεν επιτρέπεται ν' απαντήσουν «τσιμπώντας» και λέγοντας άστοχα λόγια, όπως «Είσαι τρελός», «Αν δεν σου αρέσει, κάνε ό,τι θέλεις», «Είσαι αχάριστη» κ.τ.ό. – μέχρι το ανεπίτρεπτα οριακό «Καλύτερα να μη σε είχα κάνει»... Αντίθετα, οφείλουν ν' απαντήσουν με κατανόηση και ψυχραιμία, με λόγια απλά. Αυτά τα λόγια, ακόμη κι αν τη στιγμή εκείνη το παιδί φαίνεται ότι τα απορρίπτει, θα τραβήξουν με τον καιρό τον δρόμο τους μέσα στην ψυχή του και θα συμβάλουν στη συγκρότηση και την ισορροπία της. Τέτοια λόγια θα ήταν τα εξής: *Θελήσαμε να σε γεννήσουμε γιατί υπήρχε αγάπη μεταξύ μας και προς το παιδί που θα γεννιόταν* – εσένα. *Κανείς δεν ρωτιέται για να γεννηθεί, όπως δεν ρωτιέται για το πόσα πόδια ή μάτια έχει, για το πώς λειτουργεί η καρδιά και τα νεφρά του, για το αν χρειάζεται να αναπνέει... Αυτά είναι όλα δεδομένα. Όλοι ανήκουμε αντικειμενικά, θέλοντας και μη, στην αλυσίδα της ανθρώπινης γενεαλογίας και ο καθένας από μας λαμβάνει, λειτουργεί και μεταδίδει το δώρο της ζωής και του πολιτισμού σε άλλους. Το ζητούμενο λοιπόν για σένα είναι, με αυτά που σου προσφέρθηκαν και υπάρχεις, να αναζητήσεις και να βρεις τον δικό σου δρόμο στη ζωή, τον δικό σου τρόπο για να ζήσεις ευτυχισμένος/-η...*

Αυτή την αφετηριακή και τελεσίδικη πραγματικότητα, ότι η ιδιότητα και του παιδιού και του γονιού δεν είναι διαπραγματεύσιμο προϊόν αμοιβαίας συμφωνίας, αλλά θεσμικό δεδομένο πάγιο και ανέκκλητο, οι γονείς οφείλουν να τη γνωρίζουν, να την εσωτερικεύουν και να τη μεταδίδουν στο παιδί τους με τον ίδιο τρόπο που του χαρίζουν τη ζωή, που του παρέχουν φροντίδα και προστασία τουλάχιστον μέχρι την ενηλικίωσή του, που του μεταδίδουν τη γλώσσα και την κουλτούρα, χωρίς τις οποίες ένα νέο πλάσμα δεν θα μπορέσει να καταστεί ισότιμος κοινωνικός εταίρος και συγκροτημένο υποκείμενο. Αν οι γονείς αδυνατούν να λειτουργήσουν σύμφωνα με όσα απορρέουν από την ιδιότητα του γονιού, τότε το παιδί την έχει πολύ άσχημα. Κοινώς, στέκεται στο κενό και κινείται στο πουθενά – με μοιραίες συνέπειες και για το ίδιο.

Αυτό το κενό και το πουθενά τα παιδιά το τρέμουν. Αισθάνονται στο ίδιο το πετσί τους τι σημαίνει να ζει ένα παιδί ακυβέρνητο και απροστάτευτο μέσα στους χώρους και τους μηχανισμούς της κοινωνικής ζωής, που είναι εν πολλοίς ακατανόητοι γι' αυτό και σίγουρα πέρα από τις δυνάμεις και τον έλεγχό του. Γι' αυτό και είναι εκτός συζήτησης οι γονείς να μη στέκονται στη θέση του γονιού. Γι' αυτό και τα παιδιά, όσο κι αν ζορίζονται ή και υποφέρουν, θέλουν γονείς στη θέση του γονιού – όχι το τίποτα. Γι' αυτό και είναι τόσο προφανής η απάντησή μου όταν κάποιοι γονείς, για δικούς τους λόγους, επιχειρούν να υπεκφύγουν ή να απαλλαγούν από

την ιδιότητα του γονιού και να αναθέσουν την ευθύνη για την ανατροφή και τα προβλήματα του παιδιού τους (για λίγο ή και περισσότερο, για κάτι ή και για τα πάντα) σ' έναν ψυχολόγο*...

α. Ένα αγόρι δεκαεπτά ετών, με σοβαρότατα προβλήματα που οδήγησαν στην παρέμβαση αρκετών ειδικών και σε βαρύτατη οδύνη και κρίση την οικογένεια, γυρνά και λέει στους γονείς του: «Όταν ήταν καιρός δεν με μαζέψατε, δεν μου βάζατε όρια. Τώρα τι θέλετε...;».

β. Ένα κορίτσι δεκαοκτώ ετών, σε στιγμή πόνου και αλήθειας, λέει στη μητέρα του: «Μαμά, έχω μια απορία. Αφού μπορούσες να μου πεις, να μου μιλήσεις, γιατί με άφησες τόσα χρόνια να περπατάω σαν μοντέλο στην πασαρέλα και να παίρνω κι άλλες τέτοιες πόζες; Όλοι γελούσαν πίσω από την πλάτη μου, κι εσύ δεν έκανες κάτι να με προφυλάξεις. Απορία είναι, και παράπονο: Γιατί;».

γ. Ιδωμένο από τη μεριά του γονιού, το ίδιο φαινόμενο περιγράφεται από μια μητέρα με τα ακόλουθα λόγια:

* Ας σημειωθεί ότι κατά κανόνα ο όρος «ψυχολόγος» δεν αναφέρεται με ακρίβεια και περιοριστικά στον συγκεκριμένο ειδικό ψυχικής υγείας. Συχνά είναι όρος γενικού χαρακτήρα, που περιέχει, μέσα σε νέφος παρανοήσεων, όλους τους «ψυ»: ψυχιάτρους, ψυχολόγους, ψυχαναλυτές... Ωστόσο, σ' αυτές τις θολές παραστάσεις, η κουβέντα τυπικά χρησιμοποιεί προνομιακά τον όρο «ψυχολόγος» – ό,τι κι αν σημαίνει η λέξη...

> «Όταν ο πατέρας του είχε καταρρεύσει, εγώ έβαλα το παιδί να κάνει τον αντικαταστάτη του πατέρα του, να αναλύσουμε και να κριτικάρουμε τα λάθη του κτλ. Κι αυτό μετείχε και πολύ αποτελεσματικά. Έκανα το φοβερό λάθος να θεωρώ ότι ήταν συνομήλικός μου. Μόνο που το παιδί σου ποτέ δεν είναι συνομήλικός σου. Και φορτωνόταν ένα βάρος που δεν μπορούσε ν' αντέξει. Γι' αυτό και μετά από καιρό γύρισε και μου είπε, σε άσχημη στιγμή: "Οι γονείς πρέπει να γνωρίζουν τι μπορεί να σηκώσει ένα παιδί"».

Σ' αυτό το σημείο, είναι ανάγκη να είμαστε σαφέστατοι: Δεν *υπάρχει πλάσμα τραγικότερο από το ακυβέρνητο παιδί* – ένα παιδί απαίδευτο, απροσανατόλιστο, απροστάτευτο, ακαθοδήγητο, έρμαιο των παθών και της ακρισίας της παιδικότητας, και ταυτόχρονα πάντα εύκολο κορόιδο στα παιχνίδια των μεγαλύτερων παιδιών και των μεγάλων... Σίγουρα, οι εμβληματικές μορφές του *ορφανού παιδιού* και των *παιδιών του δρόμου* (τα «χαμίνια» στις λογοτεχνίες τύπου Ντίκενς ή *Χωρίς οικογένεια*) έχουν κηρυχθεί σε αφάνεια, στο πεδίο των επίσημων κοινωνικών αναπαραστάσεων και πολιτικών λόγων της δυτικής κοινωνίας. Ωστόσο, εκείνο που έτσι απωθήθηκε *(«το παιδί παρατημένο στην τύχη του»)* επιστρέφει σαν «άγρια» εμπειρία, σαν ανεξημέρωτη πραγματικότητα: Σαν παιδί-πλάσμα του καταναλωτισμού, του image making, της ναρκισσιστικής φετιχοποίησης, της λογικής του παιδιού-πρίγκιπα... Σαν αντικείμενο ανταγωνι-

σμού, φθόνου, φαντασιωσικής απόλαυσης ή έμπρακτης σεξουαλικής εκμετάλλευσης (υπενθυμίζω την κίνηση για ίδρυση Κόμματος Παιδοφίλων στην Ολλανδία). Σαν θύμα της σχολικής αποτυχίας και των εξαρτήσεων, ή σαν θύτης-θύμα παιδικής και εφηβικής βίας, παραβατικότητας και εγκληματικότητας... Σαν «χαμένες γενιές» παιδιών με μοιραία ελλείμματα γνώσης, γλώσσας, κουλτούρας, κοινωνικότητας, τρόπου, ονείρων... Με απόληξη τις συμμορίες ανηλίκων, ιδίως στις μεγαλουπόλεις, και τους «τυφλούς καταστροφείς» στις εξεγέρσεις των παρισινών προαστίων...* Πέρα από τις κοινωνικές και ιστορικές τους διαστάσεις, που υπάρχουν και βαραίνουν, αυτές οι εκδηλώσεις ισοδυναμούν με μια ιδιαίτερη κακουχία της παιδικής ηλικίας· είναι *συμπτώματα ψυχικής ορφάνιας.* Που αντιπροσωπεύουν, ως υποκειμενικότητες, την *ακυβέρνητη παιδικότητα σε κάθε μορφή:* Ό,τι λατρεύεται και αποθεώνεται, παραμένοντας ακυβέρνητο, επειδή η κατανόησή του και η ενήλικη στάση απέναντί του γεννάει φόβο, επιστρέφει τρέφοντας ακριβώς τα αισθήματα εκείνα που το καταδικάζουν να υπάρχει σε «ημιάγρια κατάσταση»: *φόβο και ακατανοησία.*

Σίγουρα, το να ενστερνίζεσαι, όσο και όπως ξέρεις και

* Αυτή η «προφανής προφητεία» διατυπώθηκε τον Αύγουστο του 2008, δηλαδή αρκετά πριν ζήσουμε σαν χώρα έναν ακόμη τραγικό Δεκέμβρη, με ένα δεκαπεντάχρονο παιδί νεκρό, δεκάδες άλλα κακοποιημένα ή στα κελιά, και εκατοντάδες άλλα έξω φρενών βουτηγμένα στην άγρια τρικυμία του πόνου, της οργής και της καταστροφής.

μπορείς, την *ιδιότητα του γονιού,* δεν σημαίνει ότι αυτομάτως είσαι και *καλός γονιός* – με όποια έννοια κι αν δοθεί στο επίθετο «καλός». Σίγουρα είναι μια τέχνη το να είσαι *καλός* γονιός. Στις συνηθισμένες περιπτώσεις, η κοινωνία, ο πολιτισμός και η οικογενειακή ιστορία εξοπλίζουν τους γονείς με την τεχνογνωσία και με τους ψυχικούς πόρους που θα τους επιτρέψουν να ανταποκριθούν και να λειτουργήσουν *αρκετά καλά,* δηλαδή *επαρκώς,* σαν γονείς. Ωστόσο, και σ' αυτό το ζήτημα, για να μπορέσει να λειτουργήσει μια οικογένεια και να αναθρέψει ένα παιδί ψυχικά ισορροπημένο, η απόλυτη προϋπόθεση δεν είναι το *καλός,* αλλά το *γονιός.* Εκατομμύρια παιδιά έχουν μεγαλώσει με γονείς μετριότατους ως προς τη γονεϊκή τους λειτουργία. Και ποτέ κανένα παιδί δεν ανατράφηκε με τέλειους γονείς: Όλοι είχαν ατέλειες, ανεπάρκειες, κενά, προβλήματα...Όμως, το δίλημμα δεν είναι *ή τέλειοι γονείς ή καθόλου γονείς.* Το πρωταρχικό και απόλυτο ζητούμενο είναι να υπάρχουν *γονείς.* Αν είναι και *καλοί,* τόσο το καλύτερο. Αν είναι μέτριοι ή ακόμη και κακοί, θα προκύψουν σίγουρα δυσκολίες και αβαρίες – για τις οποίες θα δούμε τι θα γίνει. Οπωσδήποτε, πάντως, το να έχεις γονείς ανεπαρκείς είναι καλύτερο από το να μην έχεις καθόλου γονείς. Το πρόβλημα «ανεπαρκείς γονείς» διορθώνεται. Το πρόβλημα «καθόλου γονείς» μπορεί να οδηγήσει σε αδιέξοδο. Σε κάθε περίπτωση, για να συγκροτηθεί ένα παιδί, το να υπάρχουν γονείς στη θέση του γονιού, που λειτουργούν όσο καλύτερα μπορούν σύμφωνα με όσα υπαγορεύει η ιδιότητα του γονιού, είναι το ίδιο αναγκαίο με την τροφή και το νερό. Και αυ-

τό, τα παιδιά το ξέρουν. Γι' αυτό, όταν κάτι ανεπαρκεί ως προς τους γονείς, όταν υφίσταται *κενό γονέων,* το πρώτο πράγμα που χρειάζονται δεν είναι «ψυχολόγος» ή όποιος άλλος, που επιβεβαιώνει ή προσπαθεί να καλύψει ένα τέτοιο κενό. *Γονείς θέλουν!*

Δεν λέω τίποτε καινούργιο ή παράξενο, λοιπόν, όταν δίνω την απάντηση που είπαμε. Καινούργιο και παράξενο είναι το ότι τόσο συχνά, στη σημερινή δυτική κοινωνία, αυτό που λέω δεν θεωρείται αυτονόητο, δεν είναι κοινή γνώση σε τόσες περιπτώσεις ανθρώπων, που καλούνται να λειτουργήσουν σύμφωνα με την ιδιότητα του γονιού, αλλά μπερδεύονται: Άλλοι δεν ξέρουν καλά το *πώς,* τον τρόπο. Άλλοι δεν αισθάνονται το *γιατί,* τη λογική της θέσης τους. Άλλοι φοβούνται ότι θα χάσουν κάτι (την αγάπη του παιδιού τους) και γι' αυτό νιώθουν ότι *δεν έχουν τη δύναμη...*

Συζητώ στο ιατρείο μου με τους δυο γονείς μιας δεκαπεντάχρονης. Η κόρη μιλά και στους δύο με τρόπο επιθετικό, απρεπή και αυθάδη. Οι γονείς είναι άνθρωποι καλοπροαίρετοι, υψηλής ευφυΐας και καλλιέργειας, με ανοιχτό μυαλό και έντονο το αίσθημα της κοινωνικής ευθύνης, με ευγενείς αξίες και ιδανικά, που κάνουν ό,τι πιο καλό μπορούν για τη μοναχοκόρη τους. Τους επισημαίνω ότι το παιδί οφείλει να μάθει ότι σε μια οικογένεια σέβεται ο ένας τον άλλο και, όλως ιδιαιτέρως, το παιδί σέβεται τους γονείς του. Κοινή τους απορία: «Μα καλά, ο σεβασμός δεν είναι κάτι που κατακτάται;». Τους ζητώ να μου εξηγή-

σουν γιατί δεν σπρώχνουμε στον δρόμο μια γριά που βαδίζει βραδύτατα ενώ εμείς βιαζόμαστε, ή γιατί δεν την πλακώνουμε στο ξύλο... Μου απαντούν, με την απορία ανάγλυφη στην όψη τους, «Μα, επειδή τη σεβόμαστε...». «Και πώς κατέκτησε η γριά τον σεβασμό μας; Έκανε κάτι και...;» «Όχι, αλλά είναι γριά γυναίκα...» Δεν χρειάστηκε πιο πολύ για να κατανοήσουν ότι, σε ουσιαστικές περιπτώσεις, ο σεβασμός δεν είναι κάτι που κερδίζεται λόγω επιδόσεων ή τρόπου του προσώπου που σεβόμαστε. Ο σεβασμός, σε τέτοιες περιπτώσεις, πηγάζει από μια *ιδιότητα,* από κάτι που *είναι*, όχι από κάτι που *κάνει* το συγκεκριμένο πρόσωπο. Κι αν θέλουμε να ακριβολογήσουμε, στο παράδειγμα της γριάς στον δρόμο, ακόμη κι αν εκείνη είναι δύστροπη ή κακότροπη ή ενοχλητική, και πάλι *θα σεβόμαστε τα χρόνια της·* αυτή η κουβέντα τα λέει όλα. Από τη συζήτηση έγινε ανάγλυφο και κατανοητό το ότι η ιδιότητα του γονιού εμπεριέχει συστατικά στοιχεία, που υπαγορεύουν στο παιδί ισόβιο σεβασμό απέναντί τους: Του έχουν προσφέρει το δώρο της ζωής, τα δώρα της αγάπης και της στοργής, τα δώρα του πολιτισμού, ένα σπίτι και μια οικογένεια που επιτρέπουν στο παιδί να μη βρίσκεται στο πουθενά. Γι' αυτό, το παιδί οφείλει στους γονείς του σεβασμό. Για τον ίδιο λόγο που δεν πλακώνει στο ξύλο μια άγνωστη γριά στον δρόμο («επειδή τη σέβεται κι ας μην τη γνωρίζει», όπως ειπώθηκε) και δεν της αρπάζει ρολόι, παπούτσια, γυαλιά και τσάντα, για τον ίδιο λόγο δεν του επιτρέπεται να μιλά και να φέρεται στους γονείς

του χωρίς σεβασμό* – και, πολύ περισσότερο, με αναίδεια, αυθάδεια και απρέπεια: *Επειδή είναι γονείς του – κι αυτό αρκεί!*

Οι συγκεκριμένοι γονείς κοπίασαν να το χωνέψουν και να φερθούν ανάλογα. Όμως τα κατάφεραν, και το παιδί τους μπήκε σ' άλλο δρόμο, προς μεγάλο όφελος και των τριών και των μεταξύ τους σχέσεων. Και είναι φυσικό κι αναμενόμενο, από την *ιδιότητα του παιδιού* δεν απορρέουν *μόνο δικαιώματα* – όπως διαδίδει μια διαλυτική ρητορική ναρκισσιστικής ανευθυνότητας και προνομιομανίας, κυρίαρχη στη σημερινή δυτική κοινωνία. *Απορρέουν και υποχρεώσεις* – πρακτικές και ηθικές. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο το εξής παράδοξο: Υπάρχουν και γονείς και παιδιά που αποδέχονται ευχαρίστως βαρύτατες υποχρεώσεις με την αβέβαιη ελπίδα ότι θα γίνουν σταρ, πρω-

* Θα μπορούσε κάποιος να ρωτήσει, κι αν οι γονείς το κακοποιούν, το παραμελούν εγκληματικά, το σπρώχνουν να κάνει πράγματα ανήθικα ή παράνομα ή κραυγαλέα επιβλαβή για το ίδιο ή για τους άλλους, τότε τι γίνεται; Η απάντηση είναι η εξής: Σε τέτοιες περιπτώσεις, το ζητούμενο δεν είναι να κατρακυλήσει το παιδί στο επίπεδο των γονιών του, να τους βρίζει, να τους χτυπά, να τους εκδικείται... Το ζητούμενο είναι να βρεθεί διαφυγή απ' αυτή την κατάσταση, αν δεν σηκώνει επισκευή (ή να διορθωθούν τα πράγματα, στις σπάνιες ίσως περιπτώσεις που κάτι τέτοιο είναι εφικτό). Πρακτικά αυτό μεταφράζεται στο εξής: Να βρεθεί ένας τρόπος ώστε η κοινωνία και η πολιτεία να προστατέψουν το παιδί, έστω κι απομακρύνοντάς το, φυσικά και νομικά (επιμέλεια), από τους επικίνδυνους γονείς του. Και όχι βέβαια να το υποστηρίζει σε μια καταστροφική διαμάχη μ' αυτούς...

ταθλητές ή πλούσιοι, για παράδειγμα. (Ως γνωστόν, σε ένα ταλέντο αντιστοιχούν εκατόν ένα ψώνια, και σε έναν επιτυχημένο ή «επιτυχημένο» δεκάδες ζωές που σπαταλώνται σε ματαιοπονίες...) Την ίδια ώρα, τα ίδια ίσως πρόσωπα απεχθάνονται στοιχειώδεις υποχρεώσεις που απαιτούνται για να γίνουν άνθρωποι συγκροτημένοι, ισορροπημένοι και καλοί. Μήπως εδώ υπάρχει ένας βαθύς και τραγικός, ανθρωποφάγος παραλογισμός; Όπως και να 'ναι, ένα παιδί που απαλλάσσεται από τις υποχρεώσεις του παιδιού είναι ένα παιδί που ζει με την ιδιότητα του παιδιού ακρωτηριασμένη. Και το έχω διαπιστώσει πάντα: Αυτά τα *ακρωτηριασμένα παιδιά* όχι μόνο υποφέρουν και δεν έχουν ισορροπία, αλλά και το νιώθουν και το ξέρουν *ότι κάτι τους λείπει και κάτι πάει στραβά.* Γι' αυτό και κολλάνε σε παρέες περίεργες, γι' αυτό αναθέτουν την καθοδήγηση της ζωής τους σε ανθρώπους ή πλάσματα ή πράγματα ακατάλληλα – είδωλα, life style, τηλεόραση, «μεγάλους που ξέρουν τη ζωή»... Ή προσπαθούν αυτά τα ίδια να φορτωθούν στους αδύναμους ώμους τους μια ευθύνη που τα ξεπερνά: Να εξισορροπήσουν την οικογένειά τους, να ρυθμίζουν τη ζωή στο σπίτι τους...και, τελικά, να καλύψουν το κενό που αφήνουν και μέσα τους οι γονείς τους. Όχι πάντα χωρίς δυσανάλογο τίμημα – ενίοτε, μοιραίο...

Έχει προσφυέστατα επισημανθεί το εξής παράδοξο: Όταν κάποιος αρχίζει μια ψυχανάλυση, του υποδεικνύεται *ο θεμελιώδης κανόνας των ελεύθερων συνειρμών.* Δηλαδή, να λέει ό,τι του έρχεται στο νου, χωρίς επιλογή και αξιολόγηση – οτιδήποτε. Θα περίμενε ίσως κανείς ότι ο λόγος του αναλυομέ-

νου θα ήταν χαώδης, θα πηδούσε από το ένα θέμα στο άλλο, μετακινούμενος άναρχα σε άπειρα πεδία, εμπειρίες και αισθήματα, σκέψεις και φαντασίες...Έλα όμως, που συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο – σε ελάχιστο χρόνο, οι ελεύθεροι συνειρμοί ασυναίσθητα εστιάζονται και αναπτύσσονται με κέντρο βάρους τις σχέσεις του παιδιού, που υπήρξε ο αναλυόμενος, με τους γονείς του, όποιοι κι αν ήταν αυτοί. Είναι, νομίζω, φανερό το τι δηλώνει κάτι τέτοιο – πέρα από τα άλλα: Τα κορυφαία σημεία αναφοράς για την ευστάθεια μιας ψυχής είναι το τι αφήνουν μέσα της οι σχέσεις του παιδιού με τους γονείς του. Κι αν αυτό ισχύει χειροπιαστά και στον μεγάλο άνθρωπο, ισχύει κατά τρόπο απόλυτο και δραματικό στο παιδί όταν ακόμη είναι παιδί. Γι' αυτό και δεν είναι παράξενο το ότι τα παιδιά δεν θέλουν «ψυχολόγο» – γονείς θέλουν! Και όταν δεν βρίσκουν οι γονείς τον τρόπο να παρέχουν στα παιδιά τους *γονείς,* τότε οι γονείς είναι εκείνοι που απεγνωσμένα αναζητούν *υποκατάστατα* – «ψυχολόγο» ή και ό,τι άλλο: παπάδες, coach... ό,τι φανταστεί κανείς...

Γιατί λοιπόν το προφανές διαφεύγει; Γιατί οι γονείς ζητούν να μου φέρουν τα παιδιά τους – γιατί με τόση ευκολία σκέφτονται «να τα πάνε σε ψυχολόγο»; Τι πάει στραβά; Ισιώνει; Με ποιον τρόπο;

Αυτά θα πιάσουμε να δούμε τώρα.

Το κείμενο αυτό είναι ταυτόχρονα επιστημονική μελέτη και εμπιστευτική επιστολή σε γονείς που σκέφτονται. Απευθύνεται σε συνήθεις γονείς, που μέσα σε συνήθεις οικογένειες ανατρέφουν συνήθη παιδιά. Και στην πορεία συναντούν δυσκολίες, απορίες, προβλήματα, ίσως και αδιέξοδα.

Όλο και συχνότερα, αυτοί οι συνήθεις γονείς θέτουν το ερώτημα: «Μήπως το παιδί χρειάζεται ψυχολόγο;».

Η εμπειρία και ο στοχασμός, ωστόσο, με οδηγούν στο συμπέρασμα ότι, κατά κανόνα, *τα παιδιά δεν θέλουν ψυχολόγο. Γονείς θέλουν!* Αυτή η ανοιχτή επιστολή, λοιπόν, εξηγεί με τρόπο κατανοητό τι σημαίνει η σχέση γονιού-παιδιού, τι περιμένει το παιδί απ' τους γονείς του, πώς μπορεί να στέκεται ο γονιός στη θέση του και πώς ν' αντιμετωπίζει τα προβλήματα που εκδηλώνονται με συμμετοχή του παιδιού. Παράλληλα, εκθέτει τη θεμελιώδη λογική και συγκεκριμένες οδηγίες, που μπορούν να υποστηρίξουν την *τέχνη του γονιού*. Μια τέχνη βασισμένη σε δύο πράγματα που κάθε συνήθης γονιός μπορεί να προσφέρει στο παιδί του: *αγάπη και κανόνες*.

ISBN 978-960-455-575-8

9 789604 555758

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 4575